

Merkinės magistrato veikla XVI a. pabaigoje–XVII a. I pusėje

ALGIRDAS BALIULIS

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius

El. paštas: baliulis@istorija.lt

Straipsnyje pateikiama nemažai naujos medžiagos (daugiausia iš neskelbtų šaltinių – Lietuvos metrikos, Merkinės magistrato aktų knygų) apie Merkinės miestiečių kasdienį gyvenimą, miesto pareigūnus, teismus, valdovų privilegijas visam miestui, vaitams ir atskirai pavieniams miestiečiams nuo Magdeburgo, arba savivaldos, teisių suteikimo 1569 m. iki miesto sunaikinimo per 1655 m. karą su Rusija.

Raktažodžiai: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestai, Magdeburgo teisė, valdovų privilegijos vaitams ir miestiečiams, vaitas, burmistrai, suolininkai, tarėjai, miesto teismai, magistrato aktų knygos

---

Pastaruosius du dešimtmečius buvo tiriama ne tik didžiųjų Lietuvos miestų (Vilniaus, Kauno) istorija, bet kreiptas dėmesys ir į mažesnius, t. y. tuos, kuriems Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyvavimo laikotarpiu buvo suteiktos Magdeburgo, arba savivaldos, teisės. 1988–2001 m. Lietuvos istorijos institutas išleido tris tomus straipsnių, kuriuose daugiausia nagrinėtos mažesniųjų LDK miestų problemos¹, vienas kitas straipsnis ar šaltinis buvo paskelbtas kituose leidiniuose². Nemažai istorinės medžiagos apie miestelius pateikiama „Vermės“ leidyklos leidžiamoje knygų serijoje „Lietuvos valsčiai“³. Gausiai panaudodamas istorijos šaltinius architekto urbanisto žvilgsniu mažuosius Lietuvos miestus (esančius dabartinėje Respublikos teritorijoje)

---

¹ *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, Vilnius, 1988, t. 1; Vilnius, 1992, t. 2; Vilnius, 2001, t. 3.

² *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas. Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija*, sudarė ir parengė A. Baliulis ir E. Meilus, Vilnius, 2001, p. 461–656; Z. Kiaupa, Miestai, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra*, sudarė V. Ališauskas ir kt., Vilnius, 2001, p. 351–364; Z. Kiaupa, Žemaitijos miestelių ir miestų tinklo susidarymas XV a. – XVI a. pirmojoje pusėje, *Konstantinas Jablonskis ir istorija*, sudarė E. Rimša, Vilnius, 2005, p. 155–170; A. Tyla, XVI a. pirmosios pusės Žemaitijos valstiečių ir miestelėnų prievolių surašymas, *ibid.*, p. 215–224; A. Baliulis, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestai ir Lietuvos metrika (XVI a. pradžia), *Praeities baruose*, skiriama akad. Vytautui Merkiui 70-ies metų jubiliejaus proga, Vilnius, 1999, p. 91–102; A. Baliulis, Apie Lietuvos miestelių nuostatus XVI–XVIII amžiuje, *Istorijos akiračiai*, skiriama prof. Antano Tylos 75-mečiui, Vilnius, 2004; E. Meilus, *Žemaitijos Kunigaikštystės miesteliai XVII amžiaus II pusėje – XVIII amžiuje (raida, gyventojai, amatai, prekyba)*, Vilnius, 1997; *Jurbarkas*, Istorijos puslapiai, sudarė A. Piročkinas, Vilnius, 1996; ir kt.

³ Dauguma valsčių centrų LDK laikotarpiu neturėjo savivaldos teisių, čia paminėtina tik Veliuona, žr.: *Veliuona*, sudarė V. Girininkienė ir kt., Vilnius, 2001.

vertino Algimantas Miškinis⁴. Visoje LDK teritorijoje buvusių savivaldžių miestų istoriją nagrinėjo Edmundas Rimša didžiuliam veikale apie miestų antspaudus⁵.

Be abejo, didelę reikšmę tiriant Lietuvos magdeburginių miestų istorijos raidą turi Lietuvos istorijos institute nuo 1991 m. leidžiamas leidinys „Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai“ (išleista 4 tomai)⁶, kuriame sudėtos valdovų privilegijos iš Lietuvos Metrikos, miestų gyvenimą reglamentuojantys aktai iš magistrato aktų knygų ir kitų šaltinių, tačiau dėl ribotos leidinių apimties į juos patenka tik patys svarbiausi aktai. Vis dėlto iš jų galima susidaryti vaizdą, kad miestų aktų knygos yra pagrindinis šaltinis tyrinėjant magdeburginių miestų pareigūnų veiklą, santykius su dvarų valdytojais, miestiečių gyvenimą XVI–XVIII amžiuje. Dauguma mažųjų magdeburginių miestų aktų mus pasiekė iš XVIII a., iš ankstenujų amžių mažai kas išliko. Nedaugelio magistratų aktų knygos buvo aptartos spaudoje, pavyzdžiui, fragmentiškai išlikusios keturios XVII–XVIII a. Trakų magistrato knygos⁷. Buvo šiek tiek tyrinėti Jonišio miesto XVIII a. magistrato aktai ir aptartas to miesto įvairiapusis gyvenimas⁸. Merkinės miesto ir apylinkių raida archeologijos ir istorijos požiūriu nagrinėta išsamioje kolektyvinėje monografijoje⁹, tačiau magistrato veikla joje plačiau neaptarta, tad čia, remdamiesi seniausia išlikusia Merkinės magistrato aktų knyga, pabandysime pateikti vieną kitą būdingesnę aktą, atspindintį to laikotarpio magistrato veiklą, santykius su miesto vaitu ir suolininkais, Merkinės seniūnu, iš pradžių buvusiu pirmąja apeliacine instancija, kitais vaivadijos pareigūnais, kai reikėdavo tarpininkavimo atleidžiant nuo mokesčių miestui sudegus.

Nors Merkinės miestas minimas ir anksčiau, tačiau savivaldos įstaiga – magistratas – atsirado tik tada, kai valdovas suteikė savivaldos teises. Kaip žinia, 1569 m. gruodžio 7 d. Žygimantas Augustas Merkinės (su priemiesčiais) miestiečiams suteikė Magdeburgo teisę ir kitų laisvių. Privilegijoje sakoma, kad valdovas, norėdamas, jog Merkinės miestiečiai geriau tvarkytųsi ir dėl to didėtų valdovo išdo pajamos, suteikia jiems amžinai naudotis vokiečių, arba Magdeburgo, teise, leidžia turėti miesto herbą ir spaudą su vienaragio ženkle (nupieštu pačioje privilegijoje). Miestiečiai išlaisvinami nuo Lietuvos žemės teisės ir įprastų papročių, nuo stojimo į LDK pareigūnų (vaivadų, kaštelionų, valdytojų, teisėjų, patiesėjų ir kitų pareigūnų bei jų vietininkų) teismą – jie turi atsakyti tik prieš valdovo skiriamą miesto vaitą, kuris kriminalines bylas sprendžia su suolininkais, visose kitose civilinėse bylose atsako prieš išrinktus burmistrus ir tarėjus. Iš trijų miestiečių išrinktų kandidatų vieną dievobaimingą ir gerai išmanantį Magdeburgo teisę dvaro seniūnas tvirtino burmistru. Tuo tarpu vaitą iki gyvos galvos skyrė valdovas; vaitui priklausė ne daugiau kaip du valakai neapmokestintos žemės. Dėl miesto pareigūnų sprendimų suteikta teisė apeliuoti į dvaro valdytoją (seniūną), o dėl pastarojo sprendimų – į valdovą.

⁴ A. Miškinis, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. 1: *Užnemunės miestai ir miesteliai*, Vilnius, 1999; t. 2: *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai*, I knyga, Vilnius, 2002; II knyga, Vilnius, 2005; t. 3: *Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai*, I knyga, Vilnius, 2004.

⁵ E. Rimša, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai*, Vilnius, 1999.

⁶ *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, sudarė A. Tyla, t. 1: *Joniškis, Jurbarkas*, Vilnius, 1991; t. 2: *Kretinga, Skuodas, Šiauliai, Šventoji, Varniai, Veliuona, Viekšniai, Virbalis, Vladislavovas*, Vilnius, 1997; t. 3: *Kėdainiai*, Vilnius, 2002; t. 4: *Alytus*, Vilnius, 2006.

⁷ A. Baliulis, *Trakų magistrato aktų knygos (iki XVIII a. pabaigos)*, *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, Vilnius, 1988, [t. 1], p. 46–60.

⁸ A. Baliulis, *Joniškio miestiečiai XVIII amžiuje*, *Lietuvos istorijos metraštis, 1993 metai*, Vilnius, 1994, p. 31–47.

⁹ *Merkinės istorijos bruožai*, sudarė A. Černiauskas, H. Gudavičius, V. Vaitkevičius, Vilnius, 2004.

Suteikta teisė rengti 4 prekymečius (nors konkrečiai privilegijoje išvardyti tik trys – per Tris karalius, Žolines ir Šv. Mykolą) bei turgų šeštadieniais; teisė turėti grūdams seikėti keturių Krokuvos gorčių dydžio statinę. Miestui suteikta teisė valdyti seniau ir naujai Grigo Delnickio atmatuotą žemę, išskyrus įvairiose vietose to ploto ribose esančias užtvankas, tvenkinius ir kitokius naudmenis, esančius seniūno žinioje; tačiau jeigu koks nors miesto žemės plotas būtų užlietas valdovo tvenkinių arba paimtas valdovo naudai ir miestas juo nebegalėtų naudotis, tada būtų įsakyta seniūnui mainais miestui duoti žemės kitoje vietoje; už žemę miestiečiai pagal LDK galiojančius nuostatus moka įprastinį činšą, kurį surenka vaitas su suolininkais ir atiduoda pagal kvitus dvaro valdytojui. Vis dėlto, kad miestas galėtų pasistatyti rotušę, įrengtų gatvėse ir vieškeliuose užkardus patys miestiečiai pasistatytų tvarkingus namus, jie amžinai atleidžiami nuo mokesčio už sodybinių sklypų rykštes (*plačenje prutovogo s pliacov domovyh mestskich*). Leidžiama laisvai gaudyti žuvis Nemune vada¹⁰ (*vatoju*), bradiniu (*brodnem*) ir meškere (*udoju*). Miesto reikmėms atiduodamos pajamos iš miesto pirties ir audeklų sukirptuvės – jas miestiečiai dar turi pasistatyti. Pirtis turi būti viena, pastatyta nuošaliau, atskiras pirtis namuose turėti draudžiama. Bajorai ir bet kokio luomo tarnautojai, sėsliai gyvenantys mieste ir atskiriomis privilegijomis nuo miesto prievolių neatleisti, turi drauge su miestiečiais vykdyti visas priklausančias prievoles. Miestiečiai turi taisyti užtvanką prie malūnų, esančių prie miesto, grįsti turgavietę ir gatves, miesto žemės ribose taisyti kelius, statyti tiltus, kur reikia, ir savo lėšomis pasistatyti rotušę. Prie rotušės turi būti įvairios krautuvelės, už kurias pajamos eitų miesto naudai. Dėl gaisro pavojaus salyklinės ir bravorai turi būti statomi nuošaliau, o miestiečių namų kaminai turi būti mūriniai¹¹. Tą pačią dieną Žygimantas Augustas pranešė Merkinės valdytojui Grigui Valavičiui, kad Merkinės miestiečiams suteikta Magdeburgo teisių privilegija ir liepė netrukdyti ja naudotis ir jų nebešaukti į dvaro teismą¹².

Nepatenkinti vaito ir suolininkų teismo sprendimu miestiečiai apeliuodavo į dvaro valdytoją (seniūną), o jeigu ir valdytojo sprendimas netenkindavo – į valdovą. Apeliacines bylas sprendė valdovo skiriamas asesorių teismas¹³, ir tokių apeliacinių bylų buvo nemažai. Tik XVII a. viduryje miestiečiams buvo suteikta teisė apeliuoti tiesiai į valdovą, apelenkiant dvaro valdytoją¹⁴.

Pirmojo Merkinės vaito skyrimo privilegija nežinoma. Juo galėjo būti Jonas Pokryvnickis – 1588 m. po jo mirties nauju Merkinės vaitu skiriamas Matas Božyminskis, keletą metų dirbęs LDK raštinėje ir karaliui Zigmantui Vazai rekomenduotas vicekancelerio Leono Sapiegos. Apie naujo vaito skyrimą pranešama ir tuometiniam Merkinės valdytojui, Naugarduko vaivadai Mikalojui Radvilai, taip pat burmistrams, tarėjams ir

¹⁰ Vada arba vadas, toks traukiamasis tinklas, žr.: *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, 1996, t. 17, p. 770, 773.

¹¹ 1569 12 07, Knyšinas. Žygimanto Augusto privilegija, Merkinės miestiečiams suteikianti savivaldos (Magdeburgo) teisę ir kitų laisvių, *Lietuvos metrika* (toliau – LM), kn. 48, l. 375v–379.

¹² 1569 12 07, Knyšinas. Žygimanto Augusto raštas Merkinės valdytojui Grigui Valavičiui ir būsimiems valdytojams, kuriame pranešama apie miestui suteiktą Magdeburgo teisę ir liepiama netrukdyti ja naudotis, LVIA, SA 5857, p. 13–14.

¹³ A. Baliulis, Miestiečių apeliacinių bylų sprendimai asesorių teisme XVII amžiuje, *Praeities pėdsakai*, skiriama prof. dr. Zigmanto Kiaupos 65-mečiui, Vilnius: LII leidykla, 2007, p. 203–218.

¹⁴ 1650 09 17, Oriolas. Jono Kazimiero raštas, suteikiantis teisę Merkinės miestiečiams, nepatenkintiems vaito ir magistrato sprendimais, apeliuoti ne į seniūną, bet tiesiai į valdovą, LM, kn. 123, l. 382–382v.

visiems miestiečiams, kad jį laikytų teisėtu vaitu¹⁵. 1599 m. miesto vaitu jau buvo Adomas Sarbievskis. Jis skundė valdovui miesto tarybą, neva nagrinėjančią jam spręsti priklausančias bylas, susijusias su skolų, palikimo išieškojimu, žemės nuosavybės ginčiais. Kaip pažymi Edmundas Rimša, vaito nurodytos skolų, palikimo ir žemės ginčų bylos priklausė ne baudžiamajai, o civilinei teisei, taigi vaito pretenzijos neabejotinai prieštaravo Magdeburgo teisei ir 1569 m. miesto privilegijai. Taip išryškėjo vaito siekiai ekonominiams sumetimais (apie 200 lenkiškų auksinų, kuriuos būtų gavęs sprenddamas tas bylas) uzurpuoti miesto savivaldos teises¹⁶. Vaito nesutarimai su taryba tęsėsi ir vėliau. 1624 m. asesorių teisme buvo nagrinėjama Merkinės vaito Martyno Daunoravičiaus byla prieš burmistrą Šcensną (Feliksą) Bučkovskį dėl to, kad pastarasis drįsęs vaito ir suolininkų teismui priklausančias bylas spręsti savo namuose, nepaisydamas vaito priminimo raštu ir valdovo rašto, numatančio 100 kapų lietuviškų grašių baudą. Kadangi M. Daunoravičius į teismą neatvyko, iš jo buvo priteista 40 kapų grašių nuostoliams atlyginti. Teismo sprendimą turėjo vykdyti Merkinės seniūno Andriaus Vainos vietininkas¹⁷.

Apskritai magistrato veikla daugiausia atsispindi magistrato aktų knygoje. Tačiau išlikusi iki mūsų dienų seniausia Merkinės miesto aktų knyga labai nedidelė, pirmieji įrašai užfiksuoti 1598 m. pabaigoje, o paskutiniai – 1605 m.; kartu įrištoje vaito ir suolininkų teismo knygoje yra 1609–1627 m. dokumentai¹⁸. Dalį šioje knygoje įrašytų dokumentų (testamentų) panaudojo Lina Anužytė straipsnyje apie Merkinės miestiečių testamentus, rašytus per 1602 m. marą. Remdamasi tais testamentais ji konstatavo, kad juos sudarant buvo stengtasi laikytis teisės normų: dokumentai buvo surašomi pasikvietus oficialų miesto valdžios atstovą, savo noru ir testatoriui esant sveiko proto, turtas paskiriamas artimiesiems, nes siekta turtą išlaikyti giminės rankose¹⁹.

Lietuvos mažųjų miestų pastatai XV–XVI a. daugiausia buvo mediniai, todėl dėl vienu ar kitu priežasčių lengvai kildavo gaisrai. 1590 m. liepos 2 d. nuo žaibo užsidegė ir sudegė visas miestas iki pamatų. Miesto pareigūnai, tarpininkaujant ir Trakų vaivadijos pareigūnams, prašė valdovą atleisti nuo mokesčių ir prievolių. Zigmantas Vaza Merkinės miestiečius ketveriems metams atleido nuo činšo už valakus ir margus, smuklių mokesčio ir prievolių bei seimo nustatytų rinkliavų, pastočių davimo žygūnams ir pasiuntiniams²⁰. 1594 m. birželio 5 d. vėl sudegė nemažai namų, tad padegėlius Zigmantas Vaza vėl atleido ketveriems metams nuo mokesčių ir prievolių²¹. Kadangi magistrato aktų knygoje jau 1598 m. minima rotušė, galima manyti, kad gaisrų metu ji nesudegė, nes buvo mūrinė, – vargu ar po gaisrų miestiečiai pirmiausia būtų statę rotušę, o ne savo namus.

¹⁵ 1588 01 29, Krokua. Zigmanto Vazos privilegija Matui Božyminskiui, suteikianti jam po Jono Pokryvnickio mirties laisvas Merkinės vaito pareigas, *LM*, kn. 73, l. 281–282.

¹⁶ E. Rimša, Merkinės suolininkų teismo ir antspaудų atsiradimo klausimu, *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, Vilnius, 1988, t. 1, p. 141–146.

¹⁷ A. Baliulis, Miestiečių apeliacinių bylų sprendimai asesorių teisme XVII amžiuje, p. 206–207.

¹⁸ 1598 10 02–1605 09 16 Merkinės magistrato aktų knyga, 1609 01 16–1627 04 19 Merkinės vaito ir suolininkų aktų knyga, *LVIA*, SA 5845.

¹⁹ L. Anužytė, Maro meto (1602) Merkinės miestiečių testamentai, *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, Vilnius: LII leidykla, 2001, t. 3, p. 97–112.

²⁰ 1590 08 08, Varšuva. Zigmanto Vazos privilegija Merkinės miestiečiams, atleidžianti juos 4 metams nuo mokesčių ir prievolių, *LM*, kn. 77, l. 140v–141.

²¹ 1594 11 07, Krokua. Zigmantas Vaza atleidžia Merkinės padegėlius 4 metams nuo mokesčių ir prievolių, *LM*, kn. 77, l. 543v–544.

XVI a. pabaigos miesto pareigūnai žinomi tik iš vieno kito atsitiktinio dokumento, o nuo 1599 m. apie juos daugiau žinių yra aktų knygose. 1595 m. Merkinės burmistru minimas Kristupas Paulavičius. Šalia mūrinės rotušės jis pasistatęs mūrinius namus, tad turėjęs didelių išlaidų. Merkinės seniūnas Gabrielis Vaina siekė, kad jo namai būtų atleisti nuo mokesčių, nes jis ir toliau statydamas puoš miestą. Zigmantas Vaza burmistro namus visam laikui atleidžia nuo mokesčių (išskyrus seimo nustatytus) ir prievolių, svečių apgyvendinimo (kai valdovo nėra Merkinėje), leidžia laikyti neapmokestintą smuklę ir joje pardavinėti midų, alų ir degtinę²².

Merkinės seniūnas 1599 m. burmistru patvirtina Ambraziejų Paulavičių, miestiečių išrinktus tarėjus Grigą Kolakavičių, Jurgį Buckevičių, Motiejų Martynaitį ir Tomą Karlovičių; prisiekusiuoju miesto raštininku patvirtinamas Aleksandras Pariasovičius²³. 1600 m. birželio 2 d. minimas burmistru išrinktas Stanislovas Grigoravičius (Hrehorowicz) ir tarybos nariai – Kristupas Steponavičius, Stanislovas Mikalojaitis, Sčernas Lachovičius ir Jonas Martynaitis. Iš raštininko A. Pariasovičiaus (pasivadinusio poznaniečiu) trumpo įrašo galima spręsti, kad A. Paulavičius prieš bendruomenės valią kelis mėnesius ėjo ir burmistro, ir raštininko pareigas, ir jo surašyti aktai esą pas jį²⁴.

1602 m. rugsėjo 5 d. Merkinės magistrato pareigūnai – burmistras K. Steponavičius, senasis burmistras A. Paulavičius, tarėjai S. Mikalojaitis, G. Kolakovskis, Jokūbas Kvačas, Feliksas Lachovičius ir M. Martynaitis – siaučiant marui ir miesto vaitui Adomui Sarbievskiui jau išvykus, kad būtų kam surašyti miestiečių testamentus, mieste palieka tik raštininką A. Pariasovičių, suteikdami jam galią vykdyti magistrato pareigas, daryti įrašus, surašyti testamentus, bausti nusikaltusius. Kas jo bus padaryta, kiekviename teisme ar įstaigoje turės būti priimama kaip teisėta. Įgaliojimas įrašomas į magistrato aktų knygą²⁵. Po kelerių metų kai kurie turto paveldėtojai ima bylinėtis dėl tokių testamentų teisėtumo.

1604 m. vasarį seniūnas burmistru patvirtina A. Paulavičių ir keturis tarybos narius: G. Kolakavičių, Stanislovą Mikalojaitį, J. Buckevičių ir M. Martynaitį²⁶. 1605 m. pradžioje burmistru patvirtinamas J. Kvačas, tarėjais – J. Buckevičius, Petras Andriejaitis Daugavičius ir Sebastijonas Mikalojaitis²⁷.

Kaip galima spręsti iš vaito ir suolininkų knygos, 1609 m. sausio 16 d. vaitu buvo M. Daunoravičius, prisiekusiaisiais suolininkais – Martynas Nieviadomskis, Povilas Zareckis (Zažeckis), Kasparas Fryzerovičius, Motiejus Valentinavičius Malinskis, Jokūbas Obcevičius, prisiekusiuoju raštininku – Petras Sčesnavičius²⁸. 1628 m. vasario 22 d. Zigmantas Vaza Merkinės vaito pareigas po M. Daunoravičiaus mirties suteikė karalaičio

²² 1595 08 05, Krokuva. Zigmanto Vazos raštas, atleidžiantis Merkinės burmistro Kristupo Pavlovičiaus namus nuo prievolių ir mokesčių, *LM*, kn. 78, l. 354–354v.

²³ 1599 m. pradžia. Įrašas apie Merkinės magistrato narių patvirtinimą, *LVIA*, SA 5845, l. 7.

²⁴ 1600 06 02. Įrašas apie išrinkto naujo burmistro pradedamus rašyti aktus, *LVIA*, SA 5845, l. 28.

²⁵ 1602 09 02, Merkinė. Burmistrų ir tarėjų pareiškimas, kad esant maro pavojui jie išvyksta iš miesto, o tuo metu tvarkyti reikalus palieka tik raštininką Aleksandrą Pariasovičių, *LVIA*, SA 5845, l. 49–49v.

²⁶ 1604 m. vasario mėn. (be dienos). Įrašas apie Merkinės magistrato narių patvirtinimą, *LVIA*, SA 5854, l. 77v.

²⁷ 1605 m. pradžia. Įrašas apie Merkinės magistrato narių patvirtinimą, *ibid.*, l. 97v.

²⁸ 1609 01 16. Merkinė. Įrašas apie pradedamą vaito ir suolininkų knygą, *ibid.*, l. 102.

Vladislovo tarnui Adomui Gobiatai²⁹. Kriminalines bylas vaitas su suolininkais sprendė vadovaudamiesi *Saksų veidrodžiu*³⁰ ir *Magdeburgo teisės*³¹ kodeksu – priimant sprendimus cituojami jų straipsniai. Tiek magistrato, tiek ir vaito teismai vyko rotušėje, nusi-kaltusieji buvo sodinami į rotušės kalėjimą. Miestietis Lukas Šurpa, bene daugiau kaip dešimtmetį besibylinėjantis su burmistrais, vaitu, miestiečiais, nuolat apeliuojantis į seniūną, asesorių teismą ir Tribunolą (ten apeliuoti neturi teisės), pasodintas į rotušės kalėjimą iš jo pabėga; kaip maištininkas ir ramybės drumstėjas, neklausantis ir nestojantis į teismą, jis dar kartą paskelbiamas banitu³². 1613 m. lapkričio 11 d. į vaito teismą kreipėsi burmistras G. Kolakovskis ir tarėjas Sčensnas Buckovskis (Bučkovskis), savo bei magistrato vardu pareiškė, kad banitas L. Šurpa, už įvairius ekscesus nuteistas mirties bausme, yra mieste, maištauja ir jiems grasina, todėl prašė jį sugauti ir nubausti vykdant karaliaus valią, kaip yra nuteisęs seniūnas. Jų pareiškimas įrašomas į vaito knygą, jiems į pagalbą paskiriamas prisiekęs vaito įstaigos tarnas Steponas Bozovičius ir kiti. Kitą dieną vaito įstaigos tarnas pranešė, kad L. Šurpa sugautas gatvėje ir pristatytas į įstaigą, o teismas atidėtas iki kitos dienos, kol iš seniūno bus gauta informacija. Lapkričio 13 d. rotušėje vaitas M. Daunoravičius su suolininkais P. Zareckiu, Jokūbu Surgilu, Albertu Simonavičiumi, Martynu Pacenkovskiu ir vaito tarnais S. Bozovičiumi bei Albertu Kozlovskiu, dalyvaujant daugeliui miestiečių, teisia L. Šurpą. Burmistras G. Kolakovskis su tarėju Feliksu Buckovskiu kaltino L. Šurpą, kad jis nuo jaunystės neužsiėmė padoriais dalykais, bet brakonieriavo karaliaus girioje, už tai karaliui įsakius buvo pasodintas į rotušės kalėjimą, tačiau iš jo pabėgo ir kurstė maištauti valsčiaus žmones; kelis kartus buvo paskelbtas banitu, tačiau nesiteisino ir į teismą nestojo, o dabar ir vėl mieste slapta kurstė žmones ir grasino. Pateikė du šio vaito teismo dekretus: vieną, skiriantį jam mirties bausmę už tai, kad kurstė žmones nesutikti po pergalės prie Smolensko grįžtančio karaliaus ir neduoti jam dovanos, kitą – dėl amžinos banicijos už pabėgimą iš kalėjimo, taip pat už jo nurodymu nužudytą miesto tarną ir už keliolikos metų gyvenimą su svetima žmona; be to, 1612 m. rugpjūčio 22 d. Vilniuje nuteistas mirties bausme už maišto kėlimą prieš seniūną, LDK vicekanclerį bei kitus ekscesus; cituodami teisės straipsnius reikalavo nubausti mirties bausme. L. Šurpa puolė po kojų burmistrai prašydamas pasigailėti, nes norėjęs teisintis valdovo asesorių teisme, o dėl gyvenimo su svetima žmona ne klebonas, o jos buvęs vyras turėjo jam reikšti pretenzijas, be to, jis yra kitos religijos, teisinosi esąs nekaltas ir dėl kitų kaltinimų. Burmistras pareiškė, kad jis nevertas pasigailėjimo, nes dar vogė ir globojo vagis. Teismas nusprendė, kad L. Šurpa, pamiršęs Viešpatį Dievą ir nebijodamas teisės griežtumo, visą laiką darė piktačarystes, kelerius metus yra pripažintas banitu, todėl nuteisiamas mirties bausme; kadangi banitui jokia apeliacija negalima, atiduodamas šaliai (t. y. burmistrai) įvykdyti bausmę. Lapkričio 14 d. įrašė sakoma, kad atvykę į vaito

²⁹ 1628 02 22, Varšuva. Ldk Zigmanto Vazos privilegija, suteikianti Merkinės vaito pareigas po velionio vaito Martyno Daunoravičiaus karaliai Vladislovo tarnui Adomui Gobiatai, *LM*, kn. 99, l. 245v–246.

³⁰ *Speculum Saxonum, quod ius provinciale vulgo nuncupatur, ex imp. Constantinorum, Carolorum, Ludovicorum, Ottonum, Henricorum et Fridericorum Augg. constitutionibus collectum ac compositum ab Eccone de Repkau Equite Saxone, & Assessore Imperialis Camerae Magdeburgensis.*

³¹ *Wichbild, sive Ius Municipale Magdeburgense, ex imp. Ottonum, Heinricorum et Fridericorum, &c. Constitutionibus collectum ac compositum, a Burchardo de Mangelfeld Equite Saxone, Sequestro Sacri Palatii, & Consiliario Cæsareo.*

³² 1611 09 30, Merkinė. Vaito ir suolininkų byla prieš Luką Šurpą, *LVIA*, SA 5854, l. 157–158v; 1612 02 27, Lukas Šurpa dar kartą skelbiamas banitu, *ibid.*, l. 180v–181v.

teismo įstaigą prisiekusieji Steponas Bozovičius ir Vaitiekus Kozlovskis pranešė, jog pagal teismo sprendimą L. Šurpa nukirsdintas³³. Apskritai bausmė už nusikaltimus būdavo vykdoma nedelsiant. 1619 m. rugsėjo 4 d. sugautas arkliavagis Jonas Kazlauskas kankinamas rugsėjo 14 d. prisipažino ir dar kaltino Grigerį, tačiau pastarajam apkaltinti nebuvo įrodymų, tad buvo išteisintas. Tuo tarpu J. Kazlauskas rugsėjo 17 d. teisme tą patį pakartojė, kaip ir kankinamas, ir pagal *Speculum Saxonum 2* knygos 13 straipsnį buvo nuteistas pakarti kaip piktadarys. Vedamas iš rotušės sustojęs priešais rotušę miniai žmonių šaukė, kad tegu pakaria ir Grigerį, nes tas didesnis piktadarys ir miestui padaręs daugiau žalos, prikaltėjęs jį vogti, ir jis vogęs tik nuo Kalėdų³⁴.

1612 m. sausio 16 d. Merkinės burmistras G. Kolakovskis ir miestietis Motiejus Meškėlanis pristatė į Merkinės lentvaičio P. Zareckio ir suolininkų teismą miestietį banitą Mikalojų Jusevičių, nužudžiusį prisiekusįjį tarną Martyną Maceikavičių. Kaltinamasis prisipažino nužudęs, bet teisinosi, kad buvo girtas ir nesuvokė, ką daro. Teismas jį nuteisė mirties bausme, tačiau nuteistasis buvo pasodintas į rotušės kalėjimą, kol bus surastas budelis. Kai sausio 18 d. burmistras su tarėjais pareikalavo vykdyti mirties bausmę, nusikaltėlio kalėjime neberado, tad jis dar kartą paskelbiamas banitu, o sugautas iškart turi būti baudžiamas mirties bausme³⁵. Tuo tarpu pabėgėlis, remiamas įvairių žymių žmonių, išsirūpino valdovo gleitą ir sumokėjęs nužudytojo našlei 40 kapų lietuviškų grašių su ja susitaikė, byla buvo numarinta³⁶.

Miesto pareigūnai tvarkė ne vien eilinius miesto reikalus, dažnai jie turėjo ginti miesto teises teismuose. 1595 m. gegužės 6 d. valdovo teisme buvo sprendžiama jų byla su Merkinės girininku Petru Nonhartu, norėjusiu miestiečiams uždrausti naudotis Merkinės giria. Miesto pareigūnams ankstesnių valdovų privilegijomis įrodžius savo teisę į girią, byla pasibaigė miestiečių naudai³⁷. 1633 m. birželio 18 d. Vladislovas Vaza, burmistru P. Zareckio, G. Kolakovskio, Tomo Karlovičiaus, tarėjų Motiejaus Malinausko, Tomo Vilnaragio, raštininko Martyno Langvenio ir miestiečių Simono Gierlachovskio, Jono Nikiporo ir Jono Služevičiaus prašomas, patvirtino Merkinėi ankstesnių valdovų duotas privilegijas. Miesto pareigūnai Vladislovui Vazai pateikė Žygimanto Augusto privilegiją su jo parašu ir prikabinu antspaudu, Stepono Batoro lotynišką privilegiją su prikabinu antspaudu, kitą jo privilegiją, rašytą pergamente, su prikabinu antspaudu, suteikiančią miestiečiams teisę naudotis giria, Zigmanto Vazos konfirmacinę privilegiją su prikabinu antspaudu. Vladislovas Vaza aprobavo ir patvirtino visus ankstesnių privilegijų punktus, tik pridėdamas, kad joks pirklys ar pašalinis miestietis nenkenktų Merkinės gyventojams; pašaliečiams draudžiama pirkti grūdus iki devintos valandos ryto; be to, kadangi Merkinės miestiečiai anksčiau nemokėjo turgaus mokesčio, o skerdėjai nedavė lajus, jie ir toliau buvo atleisti nuo turgaus mokesčio ir lajus davimo³⁸.

³³ 1613 11 11–14. Luko Šurpos byla vaito teisme ir pranešimas apie jo nukirsdinimą, *LVIA*, SA 5845, l. 208–209v.

³⁴ 1619 09 04–17, Merkinė. Vaitas Martynas Daunoravičius su suolininkais nuteisia pakarti arkliavagi, *LVIA*, SA 5845, l. 251–251v.

³⁵ 1612 01 16–18, Merkinė. Vaitas ir suolininkai Mikalojų Jusevičių už žmogžudystę nuteisia mirties bausme, tačiau nusikaltėlis pabėga, *LVIA*, SA 5845, l. 176–176v.

³⁶ 1613 03 01, Merkinė. Lentvaitis ir suolininkai apie šalių susitaikymą ir galvinės sumokėjimą įrašo į vaito knygą, *LVIA*, SA 5845, l. 196–197.

³⁷ 1595 05 06, Krokua. Merkinės girininko Petro Nonharto bylos su Merkinės vaitu, burmistrais, tarėjais, suolininkais ir visais miestiečiais sprendimas dėl naudojimosi Merkinės giria, *LVIA*, SA 5857, p. 20–25.

³⁸ 1633 06 18, Merkinė. Vladislovo Vazos konfirmacinė privilegija Merkinės miestui, *LM*, kn. 106, l. 416–417v.

1641 m. spalio 30 d. miesto pareigūnai išgavo iš Merkinės klebono Petro Romulevičiaus raštą, kuriuo šis pasižadėjo nedaryti žalos miestiečiams, savo žmonėms neleisti girioje dirbti žemės, jeigu jie laikytų smukles – mokėti nustatytą mokesį, nelaikyti žydų klebonijai priklausančiuose namuose ir kt.³⁹. Taigi miesto pareigūnai (šiuo atveju P. Zareckis, M. Malinauskas, T. Vilnaragis) rūpinosi, kad miestui nepriklausančių juridikų gyventojai prisidėtų mokėdami mokesčius ar kaip nors nepažeistų miestui duotų privilegijų.

1616 m. birželio 16 d. Zigmantas Vaza Merkinės seniūnui Jonui Vainai nurodė nepažeisti valdovo pirmąkų miestui duotų privilegijų, neskriausti miestiečių. Jų vardu buvo prašoma, kad valdovas uždraustų seniūnui apgyvendinti žydus mieste, kad nekenktų miestiečių prekybai, nes prie miesto pastatęs savo smuklę, nors pagal privilegijas ne miesto smuklės gali būti tik už dviejų mylių nuo miesto; dar teigiama, kad seniūno tarnautojai neva už nesumokėtus seniūnui mokesčius grobia priemiestiečių turta, nors pagal privilegiją jie naudojami Magdeburgo teise ir priklauso miestui, kad seniūnas iškirtes miestui priklausančią girią. Valdovas įsakė nedaryti skriaudų miestiečiams ir priemiesčių gyventojams, nugriauti miestui kenkiančią smuklę, iškelti žydus ir nedaryti kitų neteisėtų veiksmų⁴⁰. 1643 m. sausio 24 d. naujas valdovas Vladislovas Vaza patvirtina Zigmanto Vazos 1616 m. birželio 15 d. raštą Merkinės seniūnui J. Vainai, kuriuo buvo uždrausta žydams apsigyventi Merkinėje. Nurodoma, kad žydai ir toliau neturi teisės apsigyventi mieste, pirkti namus ir sklypus, užsiimti prekyba ar laikyti smukles⁴¹. Tačiau tokio patvirtinimo neužteko, ir miesto burmistras su tarėjais bei suolininkais, nenorėdami žydų įsileisti į miestą, vėl kreipėsi į valdovą. 1644 m. kovo 2 d. Vladislovas Vaza išleido universalą, uždraudžiantį žydams pirkti namus ir kurtis mieste, verstis prekyba ir panaikinantį bet kokius anksčiau žydams duotus raštus (jeigu tokie atsirastų), kenkiančius miesto privilegijoms, ir įsako miestiečiams neįkeitinėti namų ar sklypų žydams, nes jie juos praras – pusė pajamų už juos eis į miesto kasą, kita pusė – į valdovo išdą⁴².

Dar iki Magdeburgo teisių suteikimo Merkinė turėjo būti nemažas prekybos ir amatų centras, nors apie tai žinios gana skurdžios. Žinoma, kad 1556 m. sausio 4 d. Žygimantas Augustas, miestelėnų prašomas, nurodė Merkinės dvaro valdytojui Stanislovui Davainai neleisti, kad iš Kauno į Gardiną vežama druska aplenkta Merkinę; druska pagal seną paprotį buvo iškraunama Merkinėje, čia ja prekiaujama, vėliau vežama sausumos keliu ar Nemunu į Gardiną⁴³.

1604 m. magistrate buvo sprendžiamas batsiuvių skundas prieš odą išdirbančius batsiuvius. Batsiuvių vyresnysis meistras Feliksas Bagdonavičius su kitais batsiuviais skundė

³⁹ 1641 10 30, Merkinė. Merkinės klebono Petro Romulevičiaus pasižadėjimas nedaryti žalos miestiečiams, klebonijai priklausančiuose namuose nelaikyti žydų ir kitais klausimais, *LVIA*, SA 5857, p. 101–103.

⁴⁰ 1616 06 16, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas Merkinės seniūnui Jonui Vainai, kuriame liepiama panaikinti žydų smuklę ir iškeldinti žydus, darančius žalą miestiečiams, nurodyti savo tarnautojams neskriausti miestiečių ir su jais elgtis pagal jiems suteiktas privilegijas, *LVIA*, SA 5857, p. 18–19.

⁴¹ 1643 01 24, Varšuva. Vladislovas Vaza patvirtina tėvo Zigmanto Vazos 1616 m. birželio 15 d. raštą Merkinės seniūnui Jonui Vainai, kuriuo uždraudžiama žydams apsigyventi Merkinėje, *LVIA*, SA 5857, p. 108–109.

⁴² 1644 03 02, Vilnius. Vladislovo Vazos universalas Merkinės miestiečiams, kuriuo, remdamasis 1616 06 16 ir 1643 01 24 privilegijomis, panaikina bet kokius žydams duotus raštus ir uždraudžia jiems kurtis Merkinėje, *LM*, kn. 114, l. 457–457v.

⁴³ 1556 01 04, Vilnius. Žygimanto Augusto raštas Merkinės valdytojui Stanislovui Davainai, kuriame liepiama pagal seną paprotį pro Merkinę iš Kauno į Gardiną plukdomą ar sausumos keliu vežamą parduoti druską iškrauti Merkinėje ir ją prekiauti, o po to jau vežti toliau, *LVIA*, SA 5857, p. 16–17.

odadirbius batsiuvius, kad šie patys paslapčia išdirba odą ir siuva iš jos batus, o tie, kurie patys odos neišdirba, negali jos nusipirkti, nes ji labai brangi. Kaltinamasis Martynas Odula ir kiti teisinosi, kad jeigu kam reikia, jie odą parduoda, be to, mažesniuose miestuose, ypač jei nėra cechų, visada buvo leidžiama ir išdirbti odą, ir iš jos siūti batus. Ieškovai reikalavo, kad oda dieną būtų parduodama turguje. Atsakovai neprieštaravo, kad skundą spręstų taryba. Magistratas nusprendė, jog išdirbtą odą turi pardavinėti turgaus dieną turguje: jeigu kuris išdirbs dešimt odų, aštuonias turi parduoti, o dvi pasilikti sau, jeigu išdirbs penkias odas – keturias turi parduoti, ir jeigu taip elgsis, galės verstis abiem amatais⁴⁴. Miesto vaitas M. Daunoravičius, prašomas Merkinės odadirbių Stanislovo Jokūbavičiaus, M. Odulos, Jono Petraševičiaus ir Stanislovo Galinio, kreipėsi į Zigmantą Vazą ir šis 1618 m. vasario 8 d. išdavė odminių cecho įsteigimo privilegiją, kurią 1633 m. patvirtino ir Vladislovas Vaza⁴⁵. Tuo tarpu batsiuvių cechą Merkinėje buvo įsteigtas Zigmanto Vazos 1614 m. rugsėjo 20 d. privilegija. Cechą Vilniaus miesto pavyzdžiu patvirtinti prašė miesto vaitas M. Daunoravičius. Savo gaminių krautuves cecho nariai turėjo pasistatyti vaito nurodytoje vietoje. Cecho nariais galėjo būti tik miesto piliečiai⁴⁶. 1633 m. birželio 18 d. tėvo duotą privilegiją konfirmavo Vladislovas Vaza. Prašydami patvirtinti privilegiją į ją kreipėsi cecho meistrai Steponas Francugevičius, Tomas Viežbickis, Baltramiejus Sieniutavičius ir pateikė ankstesnę privilegiją, kuri ir buvo įrašyta į Vladislovo Vazos privilegiją⁴⁷.

Sueigose dalyvaujant magistrato atstovams buvo sprendžiami visam miestui ar da liai miesto gyventojų aktualūs klausimai. 1604 m. rugsėjo mėn. 17 d. susirinkus senajai ir naujajai miesto tarybai – A. Paulavičiui, K. Steponavičiui, J. Kvačui, G. Kolakovičiui, J. Buckovičiui, M. Martynaičiui – ir daugeliui kitų miesto žmonių, tų, kurie neturi valakų, tačiau vis tiek turi važiuoti į pastotes, prašymu buvo priimtas sprendimas, kad, remiantis senomis LDK konstitucijomis (t. y. seimo nutarimais), iš kiekvieno valako iš eilės turės duoti pastotėms du arklius (arba abu iš karto, arba po vieną, jeigu reikės tik vieno), taigi turintieji valakus ateityje turės laikyti po 2 arklius pastotėms, o iš tų namų, kurie arklių laikyti negali, patys šeimininkai iš eilės turės važiuoti jiems paskirtais arkliais. Žygūnų pieva (*łąka Gońcowa*) arkliams ganytis buvo paskirta už miesto⁴⁸.

Magistratas nuolat dalyvaudavo sprendžiant skolų ginčus, už skolas perduodant valdyti skolininko turtą. Pavyzdžiui, 1604 m. spalio 9 d. į magistratą atvykęs Ivanas Jakovičius iš Saločių skundė tarėją Stanislovą Mikalojaitį, kad šis nors pats pripažino 5 kapų ir 20 lietuviškų grašių skolą už apynius ir tarybos teismo buvo įpareigotas sumokėti, tačiau nei skolos, nei teismo išlaidų nemoka. Kaip skolos įrodymą pateikė tų pačių metų rugsėjo 24 d. išrašą (minutę) iš Merkinės magistrato aktų knygos ir reikalavo išieškoti skolą. Skolininkas S. Mikalojaitis pareiškė, jog pinigų jis neturi, tačiau kol gražins skolą kreditoriui duotų valdyti namus, stovinčius Merkinėje priešais vaito namus. Į tai kreditorius atsakė,

⁴⁴ 1604 m. odadirbių ir batsiuvių ginčo dėl odų pardavimo magistrato sprendimas, *LVIA*, SA 5845, l. 80–80v.

⁴⁵ 1633 06 18, Merkinė. Vladislovo Vazos konfirmacinė privilegija Merkinės odminių cechui, *LM*, kn. 106, l. 417v–418.

⁴⁶ 1614 09 20, Varšuva. Zigmanto Vazos privilegija dėl batsiuvių cecho įkūrimo Merkinėje, *LM*, kn. 91, l. 265–265v.

⁴⁷ 1633 06 18, Merkinė. Vladislovo Vazos konfirmacinė privilegija batsiuvių cechui, *LM*, kn. 106, l. 418v–420.

⁴⁸ 1604 09 17, Merkinė. Magistrato nutarimas dėl pastočių davimo tvarkos, *LVIA*, SA 5845, l. 84v.

kad namų nenori, tegu moka pinigų arba duoda kokių nors prekių, arba įkeičia daržą prie Nemuno. Atsakovas daržo įkeisti nenorėjo, bet magistratas nusprendė, kad už 5 kapų 20 grašių skolą ir 40 grašių 14 pinigėlių teismo išlaidas daržą atsakovas turi perleisti. Perduoti I. Jakovičiui daržo valdymą paskiriamas tarėjas G. Kolakovskis. Atlikęs pavestą darbą šis magistratui pranešė, kad S. Mikalojaičio daržą prie Nemuno, esantį šalia dvaro daržo iš vienos pusės ir Jono Kulbakavičiaus daržo iš kitos pusės galu į Nemuno krantą, dalyvaujant prisiekusiam miesto tarnui Vaitiekui Kazlauskui, perdavė valdyti Ivanui. Minėtasis miesto tarnas apie perdavimą garsiai paskelbė ir tam perdavimui niekas neprieštaravo. Tačiau grįžtant sutiktas skolininkas Stanislovas kreditoriui Ivanui pasakė: „Arba tu dingsi iš to daržo, arba aš...“ Taigi skolininkas aiškiai grasino kreditoriui, tačiau ką jis darys, neparašyta. Pagal teisę Ivanas daržą galėjo valdyti metus ir 6 savaites, o paskui skolą išieškoti vėl teismo keliu⁴⁹.

Jeigu testatorius negalėdavo pats atvykti į rotušę, magistrato pareigūnai vykdavo į namus surašyti testamentų. 1605 m. balandžio 20 d. magistrato pasiūsti tarėjai – T. Karlovičius, M. Martynaitis, Petras Andriejaitis, raštininkas A. Pariasovičius – dalyvavo surašant burmistro A. Paulavičiaus testamentą jo namuose. Nors ir sirgdamas, tačiau blaivaus proto sėdėdamas lovoje testatorius išreiškė savo paskutinę valią. Sielą atidavė į Dievo rankas, o nuodėmingą kūną prašė palaidoti krikščionišku papročiu mūrinėje parapijos bažnyčioje, pono LDK vicearklidininko Mikalojaus Godačevskio rūsyje. Paskui padalijo visą savo turtą. Pirmiausia prie turgavietės stovinčius namus paliko sūnams Jonui ir Martynui. Tų namų dokumentai esą padėti saugoti pas Merkinės vaitienę ponią Adomienę Sarbievską, kuri sūnams juos atiduos, kai tik jiems jų reikės. Valaką žemės, jam atitekusį iš velionės pirmosios žmonos Jadvygos Radzevičiūtės, per pusę paliko abiem sūnams dėl tos priežasties, kad valakas buvo įkeistas už 11 kapų grašių vaitui Adomui Sarbievskui ir jis jį išpirko savais pinigais. Išvardijami sklypai, daržai (vienas vadinamas Kopūstų daržu prie pilies kalno), pievos, kam paliekami, kuris brolis turės kiek sumokėti, jeigu norės turėti visą sklypą ir pan. Antroji žmona Jadvyga Nausutytė paliekamuose namuose turi auklėti vaikus iki pilnametystės, t. y. pirmosios žmonos sūnų Joną, kuriam 14 metų, iki 24 metų, ir savo sūnų Martyną, kuriam pusšesť metų. Kadangi žmonos tėvas Sebastijonas Nausutis dukrai nedavė pasogos, buvo pareikštas protestas Trakų žemės teisme. Taigi dėl jos galės bylinėtis, jeigu norės. Jeigu sūnus Jonas mirtų, jo dalis turėtų atitekti Šv. Onos brolijai parapijos bažnyčioje, o Martyno dalis – žmonai (testamentas be pabaigos, knygoje nėra vieno lapo)⁵⁰.

Į knygas buvo įrašomi netgi tokie atrodytų nereikšmingi dalykai kaip pasikeitimas arkliais. Pavyzdžiui, 1598 m. spalio 25 d. Merkinės miestietis Jurgis Bozovičius su pono Delnickio valdiniu Martynu Jokūbaičiu iš Barčių kaimo prašė įrašyti, jog spalio 24 d. keitėsi arkliais, ir kokios jie buvo spalvos⁵¹. Įrašai į knygas nurodant ir arklių spalvą bei kitas ypatingas žymes praversdavo tada, jeigu kas nors apkaltintų, kad arklys vogtas ir reikėtų įrodymų, iš ko pirktas. Kartais į knygas būdavo įrašomos ir visai menkos skolos. 1599 m. vasario 10 d. Jonas Griškevičius už 50 grašių skolą Jonui Bolelavičiui turėjo

⁴⁹ 1604 10 09, Merkinė. Stanislovo Mikalojaičio daržo už skolą perdavimas Ivanui Jakovičiui, *LVIA*, SA 5845, l. 86–86v.

⁵⁰ 1605 04 20, Merkinė. Burmistro Ambraziejiaus Paulavičiaus testamentas, *LVIA*, SA 5845, l. 99v–100.

⁵¹ 1598 10 25, Merkinė. Įrašas apie pasikeitimą arkliais, *LVIA*, SA 5845, l. 2v–3.

įkeisti daržą, nes negalėjo gražinti skolos. Magistratas jį įpareigojo gražinti pinigų per 6 savaites⁵².

Iki XVII a. vidurio Merkinės magistratas tvarkė visus miestiečių tarpusavio turtinius santykius, tuo tarpu kriminalinius nusikaltimus sprendė vaito ir suolininkų teismas. Šių dviejų atskirų kompetencijų miesto valdžios įstaigų tarpusavio santykius dažniausiai sprendė valdovo asesorių teismas, nes vaito, kaip karaliaus vietininko mieste, niekas daugiau negalėjo teisti. Vis dėlto abi įstaigos – magistratas ir vaito teismas – glaudžiai bendradarbiavo sprendamos viso miesto reikalus, nors retkarčiais ir kildavo tarpusavio kompetencijos ar asmeniškai nesutarimai. XVI a. II pusės–XVII a. I pusės Merkinės gyvenimas, išskyrus vieną ar kitą ypatingą atvejį (maras, prasikaltusiems mirties bausmės vykdymas), tekėjo ramiai – buvo prekiaujama, kūrėsi cechai, miestas augo, jame mėgo lankytis valdovai, retkarčiais vienam ar kitam miestiečiui suteikdami mokesčių lengvatų ar dovanodami sklypą žemės. To laikotarpio dokumentuose atsispindi miestiečių tarpusavio santykių teisinė sprendimo kultūra – visi klausimai buvo sprendžiami pagal Europos valstybėse taikomus teisės kodeksus. Deja, beveik idilišką tų laikų taikų gyvenimą nutraukė 1655 m. maskvėnų įsiveržimas ir miesto sunaikinimas. Vėliau miestui pakilti iš pelenų buvo sunku – vėl maras, svetimų kariuomenių plėšikavimas, savivaldos teisių panaikinimas ir valstybės žlugimas, bet tai jau visiškai kitas laikotarpis.

Gauta 2007 03 30
Parengta 2007 04 17

ALGIRDAS BALIULIS

Activities of municipal self-government in Merkinė at the end of the 16th and first half of the 17th centuries

Summary

The town of Merkinė is known since the late fourteenth century, but it was only on 7 December 1569 that King Sigismundus Augustus granted it the privilege of self-government in the form of the so-called Magdeburg Law. Then the office of municipal self-government, an institution that consisted of a burgomaster and counsellors, was set up. The burgomaster of Merkinė was picked up by the steward of Merkinė manor from among four candidates submitted by the citizens of Merkinė. A burgomaster chosen in this way was in office for a year. The office of self-government was charged with regulating all wealth-related affairs which involved citizens in their mutual dealings (heredity, last wills, land and house tenure, debts, representation at the royal court while dealing with appeal cases in lawsuits, taking part in the court of advocate). All these procedures used to be conducted according to the collections of town law then valid across Europe. The royal lieutenant in the town was an official called *Vogt* (advocate) who was appointed for life. He, together with

⁵² 1599 02 10, Merkinė. Jonas Griškevičius įpareigojamas gražinti 50 grašių skolą Jonui Bolelavičiui per 6 savaites, o kol gražins pinigų įkeisti daržą, *LVIA*, SA 5854, l. 6.

a body of *échevins* (Latin *scabini*), was charged with investigating criminal cases and in some instances was empowered to sentence even to death.

The town underwent a period of sustained growth and prosperity in terms of wide-ranging trade, proliferating guilds of artisans, new-built churches and convents, and it served as a frequent port of call for itinerant royal courts of Sigismundus Vasa and Władysław Vasa. This somewhat idyllic period in the history of the town ended rather abruptly in 1655 when the Muscovites invaded and devastated it. Later times were hard for the town to resume its life on the same scale as before 1655. Plagues, invasions by foreign troops, the abolition of the right to self-government and the partitions of the Polish-Lithuanian Commonwealth itself made its life a mere shadow of the past glories.